

ZAŠTITA ŽRTVE PRIJE I ZA VRIJEME SUĐENJA

U KAZNENOM POSTUPKU U REPUBLICI HRVATSKOJ

Govoriti o zaštiti žrtve kaznenog djela prije i za vrijeme suđenja (o zaštiti žrtve poslije suđenja ne postoji pravna regulativa) u obliku neposredne zaštite, tjelesnog i psihičkog integriteta sa gledišta pozitivnog kaznenog zakona u Republici Hrvatskoj predstavlja problem i to iz razloga što ne postoje jasne proceduralne odredbe o neposrednoj zaštiti žrtve kaznenog djela za vrijeme kaznenog postupka. Pritom imam u vidu okolnost da u našem postupovnom zakonu ne postoji odredba slična čl. 22. Statuta međunarodnog kaznenog suda od 1991. godine koji predviđa da će: "Međunarodni sud u svojim pravilima o postupku i dokazima osigurati zaštitu žrtava i svjedoka. Takve zaštitne mjere uključivat će, ali neće biti na to ograničene, vođenje postupka in camera i zaštitu identiteta žrtve."

Doduše, naš proceduralni kaznenopravni zakon sadrži odredbe kojima se posredno štiti žrtva kaznenog djela koja u postupku dobiva svojstvo oštećenika i svjedoka. Takva posredna zaštita oštećenika kaznenog djela predviđena je u odredbama o pritvoru, a koje se naravno neposredno odnose na optuženika. Prvenstveno je predviđen obvezatan pritvor kod kaznenih djela kod kojih je zapriječena maksimalna kazna zatvora 20 godina (od 1990. godine isključeno je izricanje smrtne kazne – Ustav Republike Hrvatske od 22. prosinca 1990. godine). Zatim, po odredbama o fakultativnom određivanju pritvora optuženiku kao razlozi za pritvor navedeni su u članku 182. stavak 2. točka 2. Zakona o kaznenom postupku – ako postoji osnovana bojazan da će uništiti tragove kaznenog djela ili ako osobite okolnosti pokazuju da će ometati istragu utjecajem na svjedoke, suučesnike i prikrivače, a po toč. 3. – ako osobite okolnosti opravdavaju bojazan da će ponoviti kazneno djelo ili će dovršiti pokušano kazneno djelo ili će počinuti kazneno djelo kojim prijeti, i toč. 4. – kod kaznenih djela za koja se prema Zakonu može izreći kazna 10 godina zatvora ili teža kazna, a zbog načina izvršenja, posljedica i drugih okolnosti kada je radi sigurnosti ljudi prijeko potrebno određivanje pritvora.

Jedina zakonska odredba koja se neposredno odnosi na moguću zaštitu oštećenika u svojstvu svjedoka za vrijeme suđenja ima u stvari za svrhu omogućavanja davanja kvalitetnijih iskaza svjedoka koji takav iskaz odbija dati u prisutnosti optuženika. Zakonska odredba članka 310. Zakona o kaznenom postupku Republike Hrvatske predviđa mogućnost da vijeće može iznimno odlučiti da se optuženik privremeno udalji iz sudnice, ako suoptuženik ili svjedok odbija dati iskaz u njegovoj prisutnosti ili ako okolnosti ukazuju da u njegovoj prisutnosti neće govoriti istinu. Međutim, ista odredba predviđa da nakon povratka optuženika u zasjedanje pročitat će mu se taj iskaz, a nakon toga on ima pravo postavljati pitanja takvom svjedoku ili suoptuženiku, a može se obaviti i suočjenje.

Nedostatak ostalih odredbi koje bi regulirale neposrednu zaštitu žrtve kaznenog djela, ne znače da ne postoje mnogobrojne odredbe u Zakonu o kaznenom postupku, a koje se odnose na zaštitu interesa oštećenika, zbog kojeg se konačno i vodi kazneni postupak. Tu je potrebno pojasniti pojmove koji se odnose na žrtvu, jer u trenutku procesuiranja žrtva dobiva svojstvo oštećenika – svjedoka, a može imati svojstvo privatnog tužitelja ukoliko se radi o postupku koji se vodi po privatnoj inicijativi, dok ulogu subsidijarnog tužitelja dobiva u

trenutku kada državno odvjetništvo odustane od kaznenog gonjenja u kaznenim postupcima koji se po Zakonu gone po službenoj dužnosti. Tako Zakon predviđa da žrtve kaznenih djela u svojstvu privatnih tužitelja i oštećenika imaju pravo u tijeku istrage upozoriti na sve činjenice i predlagati dokaze koji su od važnosti za utvrđivanje kaznenog djela, pronalaženje počinitelja kaznenog djela i utvrđivanje njihovih imovinskopravnih zahtjeva. Na glavnoj raspravi imaju pravo predlagati dokaze, postavljati pitanja optuženiku, svjedocima i vještacima, te iznositi primjedbe i objašnjenja što se tiče njihovih iskaza, pa i davati druge izjave i stavljati druge prijedloge. Oštećenik, oštećenik kao tužitelj i privatni tužitelj imaju pravo razmatrati spise i razgledati predmete koji služe kao dokaz. Njima se samo iznimno može privremeno uskratiti razmatranje pojedinih spisa odnosno razgledavanje predmeta, ako to zahtijevaju posebni razlozi obrane ili sigurnosti zemlje, ali za oštećenika kao tužitelja i privatnog tužitelja to uskraživanje može trajati samo dok ne budu obaviješteni da je istraga završena ili dok oštećenik ne bude saslušan kao svjedok. Oštećenik, nadalje, ima pravo pri odustanku državnog odvjetnika od kaznenog gonjenja, nastaviti sam kazneno gonjenje, a neovisno o tome da li se kazneni postupak vodi ex offo ili po privatnoj inicijativi, ne samo da ima pravo u kaznenom postupku postaviti odštetni zahtjev nego na to pravo mora biti po sucu i upozoren, dakle ima pravo i na materijalnu satisfakciju i to odmah u kaznenom postupku. Cijeli niz posebnih odredbi odnose se na malodobne osobe kao svjedoke, čije pozivanje na sud i saslušanje mora biti posebno obazrivo i provedeno uz znanje, prisutnost i pomoć roditelja, staratelja ili posebno za to stručno osposobljenih osoba.

Međutim, praksa je pokazala neophodnost uvođenja zakonskih odredbi koje bi omogućavale ne samo zaštitu interesa žrtve, nego i zaštitu njenog psihičkog i tjelesnog integriteta. Cijeli niz kaznenih djela u svojim obilježjima vezana su uz povredu fizičkog i psihičkog integriteta, kada je u pitanju fizička osoba kao objekt kriminalnog ponašanja (ako izuzmemo povredu imovine) i sasvim sigurno tamna brojka kod prijavljivanja kaznenih djela i počinitelja vezana je u velikoj mjeri uz nedostatak zaštite od moguće odmazde počinitelja ili njegovih suučesnika. To posebno valja istaknuti s obzirom na okolnosti u kojima se naša država našla, a to je netom okončano ratno stanje koje je neminovno (jer je to nažalost nus pojava) dovelo do porasta kriminaliteta, čije je glavno obilježje nasilje nad osobama i imovinom. Primijećena je pojava raznih kombinacija kaznenih djela vezanih uz jednog ili više počinitelja. Počinitelja u suizvršiteljstvu kao što su nanošenja teških tjelesnih ozljeda, ubojstva i to u kombinaciji sa razbojništvom, iznudama, ocjenama, otmicama i silovanjem.

Pred nas se postavljaju dva problema proceduralne regulative kao moguća rješenja efikasnog provođenja kaznenih postupaka. Prvi problem je rješavanje tamne brojke kod neprijavljenih kaznenih djela i počinitelja, a drugi problem vezan je za samu proceduru i nastojanje da ocjena svjedočkog iskaza žrtve kaznenog djela na kojem dokazu se u velikoj mjeri temelji sudska odluka bude što kvalitetnija. Da bi pojasnili ovaj drugi problem treba nužno naznačiti da kod većeg broja kaznenih djela vezanih uz nasilje, žrtva sama po sebi predstavlja i personalni i materijalni dokaz radi utvrđenja jedne činjenice (svjedočki iskaz kao posredni dokaz i ozljede kao neposredni dokaz).

Kao mogućnost motivacije za prijavu kaznenog djela nameće se potreba uvođenja odredbe o policijskoj zaštiti u fazi policijskog postupka i istrage (jer je istraga u našem Zakonu o kaznenom postupku u nadležnosti suda). Namjerno sam izostavila zaštitu oštećenika u fazi glavne rasprave, jer u tom stupnju kaznenog postupka su dokazi u najvećoj mjeri već prikupljeni, što samo po sebi smanjuje rizik da bi žrtva mogla snositi posljedice čina prijavljivanja djela. Odluka o takvom pružanju zaštite bila bi na dispoziciji policijskog istražitelja i istražnog suca. Pretpostavlja se i cjelovitije rješenje i to u institucionalizaciji

službe socijalnog rada unutar kaznenog postupka, uključujući i predkazneni postupak (policijska faza kada ona postoji prije istražnog sudskog postupka). U tom slučaju kazneno postupovna odredba predviđela bi socijalno sigurnosnu preventivu od trenutka započinjanja predkaznenog postupka, preko faze istražnog postupka do glavne rasprave, ali pritom bi trebalo isključiti bilo kakvu mogućnost da se time šire ili pak ograničavaju prava oštećenika – svjedoka u postupku.

Drugi prijedlog odnosio bi se na moguće rješenje u kazneno postupovnim odredbama koja se odnose na ocjenu iskaza oštećenika (žrtve) kao svjedoka i stoga na što pravilniju sudsku odluku.

Prijedlozi za zakonska rješenja su: institucionalizacija interdisciplinarne stručne pomoći, ad hoc formiranje grupe stručnjaka unutar pravosudnog ustrojstva postojanje određenih zaposlenih specijalista, koji će ovisno o potrebi na traženje procesualnih subjekata (policija, raspravni sudac, sud drugog stupnja) davati stručnu pomoć i savjete sa istom razinom vrednovanja kao i u slučaju vještačenja. Ovakvo postojanje stalne grupe stručnjaka ima za svrhu omogućavanje maksimalne objektivnosti, jer se institucionalizacijom onemogućavaju mogući utjecaji zainteresiranih stranaka na ishod postupka.

O grupi stručnjaka govorim iz nužne potrebe indisciplinarnosti, a budući da dosadašnja iskustva ukazuju na potrebu višeznačne analize osobe (njenog ponašanja, pristupa realitetu, mogućeg doprinosa izvršenju kaznenog djela, sociološke uvjetovanosti i slično). Kada se radi o kaznenim djelima gdje postoje suprotstavljeni iskazi sa minimalnim brojem ostalih kvalitetnijih posrednih i neposrednih dokaza, onda se sud dovodi u situaciji da ocjenjuje samo te iskaze. Pritom naš proceduralni zakon predviđa maksimalne mogućnosti objektiviziranja ocjene obrane optuženika posebno kroz psihijatrijske i psihološke nalaze, pa tako na osnovi ocjena strukture ličnosti ponašanja (sklonost agresivnosti, psihopatološke crte, nerotičnost, razne ovisnosti i slično), moguće je utvrditi postojanje ili ne postojanje njegovog kriminalnog ponašanja koje je objekt kaznenog postupka. Ocjena ponašanja oštećenika podliježe i dalje slobodnom sudačkom uvjerenju neovisno o tome da li tu ocjenu sukladno postupovnom sustavu donosi porota, ili sudsko vijeće sastavljeno od sudaca profesionalaca i prisjednika.

Smatram stoga, da sadašnja zakonska rješenja ne zadovoljavaju u potpunosti, jer ne pružaju čvrstu garanciju žrtvi da će joj biti pružena zaštita društva od moguće daljnje šikane, da će njen iskaz biti maksimalno objektivno i svestrano ocijenjen kao i motiv prijavljivanja djela, te konačno i najvažnije – da će se u postupku sa najvećim stupnjem vjerojatnosti moći utvrditi materijalna istina. Pritom valja istaknuti da u nastojanju nalaženja rješenja moramo stalno imati u vidu prava optuženika da odstupajući ni od jednog postulata kaznenog postupka u sadašnjem zakonskom rješenju (neposrednost, kontradiktornost, presumirana nevinost, te in dubio pro reo).

Treba istaknuti da postojeća zakonska rješenja u Republici Hrvatskoj u velikoj mjeri odgovaraju svim zadanim normama prihvaćenih međunarodnih konvencija o zaštiti ljudskih prava, a predložena rješenja koja bi trebala biti ugrađena u nacrt kaznenog postupovnog zakona koji će uskoro na raspravu pred Sabor Republike Hrvatske rezultat su iskustva iz prakse sudova. S obzirom na okolnost porasta određenih vrsta kaznenih djela, postupne izmjene u načinima izvršenja kaznenog djela, socijalne strukture počinitelja, a i žrtava počinjenih kaznenih djela.

Valja napomenuti da iako u Hrvatskoj postoje naznake pojave organiziranog kriminaliteta, on još uvijek nije na takvom stupnju kao u nekim zemljama Europe i svijeta, pa se za naznačena rješenja do sada i nije ukazivala bitna hitna potreba. Kako je realno za očekivati porast ovakve vrste krininala, pojavljuje se potreba za pravnom regulativom zaštite žrtve – svjedoka od pokušaja da se spriječi njegovo svjedočenje.

Lidija Grubić-Radaković
Sudac Županijskog suda u
Gradu Zagrebu